

В этом смысле кризис авторства, по сути, общественный феномен, что опять же указывает на скрытую внутреннюю социальность категории автора-творца. Автор-творец не есть свойство, присущее отдельному я, установка сознания и только, а прежде всего – общественное отношение.

Таким образом, вводя концепцию кризиса авторства, Бахтин, по сути, переходит от трансцендентально-феноменологического подхода в анализе искусства и, шире, феноменов культуры – к историческому.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Собрание сочинений : В 7-ми т. – М. : Издательство русские словари; Языки славянской культуры. – Т. 1 : Философская эстетика 1920-х годов, 2003. – 960 с.
2. Бочаров С. Г. Сюжеты русской литературы. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 632 с.
3. Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас: очерки по истории философии и культуры. – М.: Политиздат, 1991. – 432 с.
4. Landmark Essays on Bakhtin, Rhetoric, and Writing / ed. by Frank Farmer. – Hermagoras Press, Lawrence Erlbaum Associates, 1998. – 260 p.

УДК 811.161.2' 373 : 811.111'373

*Бізун В.П.
(Київ, Україна)*

СЕМАНТИЧНИЙ ОБСЯГ КОРЕЛЯТИВ "ВІК" ТА "AGE" В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена розгляду семантичного обсягу корелятивів ВІК та AGE в українській та англійській мовах. Здійснюється компонентний аналіз даних лексичних одиниць та лексико-семантичної групи ЛЮДИ ПЕВНОГО ВІКУ в зазначених мовах.

Ключові слова: *лексична одиниця, семантичний обсяг, компонентний аналіз, семантична структура, стереотип.*

Статья посвящена рассмотрению семантического объема коррелятивов ВІК и AGE в украинском и английском языках. Проводится компонентный анализ данных лексических единиц и лексико-семантической группы ЛЮДИ ОПРЕДЕЛЕННОГО ВОЗРАСТА в указанных языках.

Ключевые слова: *лексическая единица, семантический объем, компонентный анализ, семантическая структура, стереотип.*

The article deals with semantic volume of the correlating units ВІК and AGE in the Ukrainian and the English languages. The given lexical units and the lexical-semantic group PEOPLE OF A SPECIFIED AGE are analysed in terms of their semantic structures.

Key words: *lexical unit, semantic volume, componential analysis, semantic structure, stereotype.*

Уявлення людини про себе загалом включає сукупність універсальних біологічних, соціальних та онтологічних характеристик, серед яких і вік. Проблема відображення віку в мові є достатньо висвітленою в сучасній лінгвістиці (Н.В. Крючкова, Ю.Ю. Литвиненко, О.С. Яковлева та ін.). Ю.Ю. Литвиненко [3] проаналізувала стереотипні уявлення про вік, комплексно описала лексико-семантичне поле «вік» на матеріалі російської мови. О.С. Яковлева [6] дослідила взаємозв'язок понять «пора» і «вікова пора». Однак актуальним є питання про те, наскільки співпадають уявлення, в тому числі стереотипні, про вік людини носіями різних лінгвокультур.

Сучасна зіставна лексикологія спирається на розгляд лексичних одиниць в ономасіологічному, семасіологічному та епідигматичному аспектах [5: 73 – 74]. Процедури компонентного аналізу у випадку лексичних одиниць ВІК та AGE спрямовані саме на розкриття розбіжностей їх семантичного обсягу у семасіологічному аспекті. Лексичні одиниці ВІК та AGE в українській та англійській мовах співпадають в ономасіологічному аспекті, оскільки є позначеннями одного й того самого денотату. В.М. Манакін зазначає, що існує три основні типи лексико-семантичних відношень міжмовних корелятивів: «1) повний збіг (еквівалентність); 2) частковий збіг (виключенням та перетинанням семантики) і 3) незбіг (виключення)» [5: 122]. У випадку лексичних одиниць ВІК та AGE спостерігаються відношення часткового збігу. Отже, в українській мові слово *вік* тлумачиться наступним чином:

Вік – 1. *тривалість життя людини, тварини, рослини. // Період, ступінь у рості, розвитку людини; літа. // Відізок життя людини від зрілого періоду до смерті.* 2. *Те саме, що сторіччя.* 3. *у знач. Період часу, який виділяється за певними ознаками; епоха. / Відізок часу, який відповідає геологічному ярусомі Землі.* 4. *розм. Надзвичайно довгий час; вічність.* 5. *у знач. присл. Надзвичайно довго; завжди.*

Дослідження лексико-семантичних особливостей вербалізації стереотипних уявлень про вік людини передбачає прийняття за основу аналізу першого словникового значення, а саме:

Вік - *тривалість життя людини, тварини, рослини. Період, ступінь у рості, розвитку людини; літа.*

Додаткове значення у цьому тлумаченні презентується синонімом *літа, роки*.

Літа – 1. *Період часу в кілька років; роки.* 2. *тільки род. в. У сполученні з числівниками вживається на позначення років.* 3. *Період часу від народження; вік (у 1 знач.).* 4. *розм. Період у житті суспільства; часи.* Ці дефініції свідчать про наявність у структурі лексеми *вік* семи *час від народження*. Цей факт підтверджується і дефініцією Словника української мови в 20-ти томах: **Вік** – *Тривалість життя людини, тварини, рослини на певний момент.*

Для окреслення глибини дефініції лексеми *вік* [1: 53] доцільним здається звернення до трактування компонентів *період, ріст* та *розвиток*.

Період - 1. *Проміжок часу, обмежений певними датами, подіями і т. ін. / Час, коли відбувається яка-небудь подія, триває дія, розгортається чиясь діяльність і т. ін. / Відтинок часу, позначений існуванням, наявністю чого-небудь.*

Ріст – від **Рости** – 1. *Ставати більшим на зріст, довшим, вищим, збільшуватися в результаті життєвого процесу (про людину, тварину, рослину і т. ін.). / Ставати стар-*

шим, дорослішим, розвиватися (про дитя). / Стаючи старішим, набувати певних рис характеру, поведінки і т. ін. / Жити певним чином у дитячі та юнацькі роки. 2. Збільшуватися якісно, в розмірах, обсязі, кількості.

Розвиток – 2. Процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого.

Отже, структура значення лексеми *вік* в українській мові реалізується в наступних семмах: *продіжок часу, час від народження, зростання, зміна якісного стану на вищий*.

Кількість тлумачень слова *age* в англійській мові та слова *вік* в українській збігається, тим не менш, змістовно тлумачення мають певні відмінності, що можуть бути пояснені національно-культурною специфікою. Так в англійській мові слово *age* має наступні значення:

Age – 1. *the number of years that someone has lived.* 2. *the time of life when you are allowed by law to do something.* a. *the time of life when it is possible or typical for people to do something.* 3. *the state of being old or becoming old.* 4. *a period of history.* 5. *inf. a long time.*

Три дефініції слова *age* в англійській мові співпадають із українським тлумаченням повністю:

- англ. 1. *the number of years that someone has lived* – укр. 1. *тривалість життя людини, тварини, рослини* (однак, незважаючи на подібне співпадіння значень, українська лексема *вік* передбачає також семи фізичне збільшення, зміна якісного стану на вищий, тоді як в англійському тлумаченні вони відсутні),

- англ. 4. *a period of history* – укр. 3. *Період часу, який виділяється за певними ознаками; епоха,*

- англ. 5. *inf. a long time* – укр. 4. *розм. Надзвичайно довгий час; вічність*

Часткове неспівпадіння значень спостерігається у дефініціях англ. 3. *the state of being old or becoming old* – укр. *Відрізок життя людини від зрілого періоду до смерті*. В обох мовах вони збігаються за компонентом *немолода людина*, розбіжність полягає в тому, що в англійській мові актуалізується компонент *old*, тоді як в українській мові – *зрілий*, що різняться семами англ. *long time (довгий час)* / укр. *повний розвиток*: англ. *old - something that is old has existed or been used for a long time*; укр. *зрілий - який досяг повного розвитку*.

В українській мові слово *вік* є синонімом до слова *сторіччя*, чим завдячує ще однією дефініцією, тоді як в англійській мові *age* та *century* («сторіччя») несинонімічні.

Значення, яке присутнє в англійській словниковій дефініції слова *age* – 2. *the time of life when you are allowed by law to do something.* a. *the time of life when it is possible or typical for people to do something*, не виокремлено в тлумаченні українського *вік*. Тим не менш, в українській мові існують кореляти англійських словосполучень англ. *voting/retiring age* – укр. *виборчий/пенсійний вік*, англ. *child-bearing/working age* – укр. *репродуктивний/працездатний вік*. Тож зазначене значення також представлено в українській мові.

Кореляцію семантичних структур українського *вік* та англійського *age* можна представити у таблиці 1.

Таким чином можна зробити висновок про те, що семний набір лексем *вік* та *age* не є еквівалентним за рахунок більш широкої структури в українській мові у порівнянні з англійською, в якій критерії виокремлення певних вікових періодів не експлікуються у лексемі *age*.

**Кореляція семантичних структур українського
вік та англійського age**

сема	проміжок часу / a time of life	час від народження / the number of years smb has lived	зростання	зміна якісного стану на кращий
<i>вік</i>	+	+	+	+
<i>age</i>	+	+	-	-

За даними медицини [5] та психології (І.С. Кон, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, З. Фрейд) найбільш інтенсивний розвиток людини відбувається у дитячому та юнацькому віці, тобто нерівномірно впродовж всього життя. Це положення уможлиблює припущення про те, що система найменувань людей молодшого віку має бути більш диференційованою у порівнянні із системою найменувань людей більш старшого віку. Підтвердити або спростувати це припущення щодо української та англійської мов можливо у результаті проведення компонентного аналізу лексико-семантичної групи люди певного віку.

В українській мові методом суцільної вибірки було виявлено 139 лексеми на позначення людей певного віку. Кількісно підгрупа лексем на позначення дітей, підлітків та юнаків складає 48%, тоді як підгрупа лексем на позначення дорослих та літніх людей – 52%, тобто ці підгрупи представлені в мові приблизно рівнозначно. Семна структура першої лексико-семантичної підгрупи виглядає наступним чином: архісемою до всієї підгрупи є *маленька за віком / молода людина*. Диференційними семами є:

- 1) зовнішній вигляд (*опецьок, мала дитина, крихітка, малюк, голопуцьок*),
- 2) фізичні здібності (*пискля, писклятко, пискун, немовля, немовлятко*),
- 3) соціальні ознаки (*неповнолітній, дівчина на порі*),
- 4) шкільний вік (*дошколя, молодший школяр*),
- 5) чоловіча стать (*хлопець, карапуз, парубчак, молодий чоловік, хлопчик, хлопчина, хлопчисько, хлоп'як, підпарубок, півпарубок, юнак*),
- 6) жіноча стать (*дівчина, юначка, юнка, дівча, дівчинка, дівонька, дівка, дівця, дівача*),
- 7) неважливість приналежності до певної статі (*дитина, чадо, маля, крихітка*).

Цікаво, що з усіх лексем зазначеної групи лише 25 відсотків є нейтрально забарвленими (*дитина, молодший школяр, хлопець, дівчина, підліток*), решта є пестливими формами звертань (*мацюпуля, писклятко, крихітка, немовлятко, дитинча, дитяточко, хлопійко, дівчинонька*), або мають знижені конотації (*дівка, дівача, хлоп'яга, опецьок*).

Кількісно найменувань дорослих та літніх людей не набагато більше, що може бути поясненим значною кількістю прикметникових форм та їхніх комбінацій (*старезний чоловік, старезний дід, дорослий чоловік, доросла жінка*). Компонентний аналіз дозволив виділити наступні диференційні семи:

- 1) зовнішній вигляд (*сивий, підтоптаний, сформований, розвинений, не малий*),
- 2) соціальні статус (*господиня, пенсіонер*),
- 3) чоловіча стать (*чоловік, мужчина, чоловічок, чолов'яга, чоловічище, дід, стариган, дідище, старий хрін*),
- 4) жіноча стать (*жінка, баба, жєнщина, молодиця, леді, стара, матрона, жєночка, мадам, господиня, бабєга, бабисько, бабка, бабця*).

Дані семного аналізу вказують на те, що лексико-семантична підгрупа номінацій дорослих та літніх людей не є об'єднана такою семою, як *фізичні здібності*, що присутня у семантичній структурі підгрупи лексем на позначення дітей, підлітків та юнаків. Це може бути пояснено екстралінгвістичними факторами (людина набуває головних фізичних здібностей за час дитинства та юнацтва, тобто під час найактивнішого розвитку, що підтверджується даними медицини), а також впливу стереотипних уявлень про ріст та розвиток людини. Вплив стереотипних уявлень про дитинство також впливає на те, що в підгрупі лексем на позначення дітей, підлітків та юнаків присутнє диференційна сема *неважливість приналежності до певної статі*, що не можна пояснити екстралінгвістичними факторами, адже людина є приналежною до однієї зі статей з народження, тим не менш, група лексем типу укр. *дитина, чадо, маля, крихітка* або англ. *child, youth, juvenile* свідчать про існування в українській та англійській картинах світу спільного стереотипу *для дитинства стать неважлива*.

В англійській мові кількісне співвідношення лексем на позначення людей молодого віку та дорослих та старих людей складає 46 відсотків та 54 відповідно. В ході компонентного аналізу було виділено наступні диференційні семи:

для підгрупи лексем на позначення дітей, підлітків та юнаків

- 1) маленька істота, нащадок живої істоти (*offspring, kid, juvenile, baby*),
- 2) фізичні здібності (*toddler*),
- 3) кількість років (*teenager*)
- 4) шкільний вік (*preschooler, school boy*),
- 5) чоловіча стать (*boy, male child, urchin, sonny boy, lass, lad, little fellow*),
- 6) жіноча стать (*girl, lassie, miss, missy, tomboy, young woman, young lady, female child, gamin*).

для підгрупи лексем на позначення дорослих та старих людей:

- 1) зовнішній вигляд (*big, hoary, grey, wizened, gnarled*),
- 2) доросла жива істота (*grown-up, adult*),
- 3) кількість років (*middle-aged*),
- 4) поведінка (*mature, senile*),
- 5) соціальний статус (*venerable, elder, patriarchal*),
- 6) чоловіча стать (*man, adult male, gentleman, guy, buck*),
- 7) жіноча стать (*adult female, matron, daughter of Eve, dame, wench*).

Отже співвідношення сем в лексико-семантичній групі *люди певного віку* в українській та англійській мові можна представити наступним чином:

Таблиця 2.

**Співвідношення сем в лексико-семантичній групі
люди певного віку в українській та англійській мові**

сема \	нащадок живої істоти	доросла жива істота	фізичні здібності	шкільний вік	кількість років	поведінка	соціальний статус	стать	неважливість приналежності до певної статі
укр.	-	-	+	+	-	-	+	+	+
англ.	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Отримані дані свідчать про те, що носії англійської лінгвокультури більше тяжіють до уособлення людини з природою, адже в англійській мові присутні номінації дітей, що утворені на основі метафоричного перенесення назви дитинчат тварин за принципом семантичної схожості – в основі лежить сема *нащадок живої істоти*. Для української мови це явище не є притаманним. Також для носіїв англійської лінгвокультури важливим є співвідношення віку та поведінки, таким чином реалізується стереотип *людині певного віку притаманна певна поведінка (senile)*. В українській мові цей стереотип також вербалізується, але не у номінаціях людей за віком (*інфантильний*).

Обом мовам притаманна вербальна реалізація стереотипу *для дитинства стать неважлива*.

Дані компонентного аналізу не підтверджують гіпотезу щодо більшої диференціації найменувань людей молодшого віку у порівнянні із системою найменувань людей більш старшого віку в українській та англійській мовах, оскільки кількісне співвідношення зазначених номінацій є приблизно рівнозначним у зазначених мовах, що вимагає подальшого пояснення із залученням власне лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів.

Висновки. В психологічній науці наразі існують різні підходи до класифікації вікових періодів людини, тим не менш, науковці одностайні в тому, що розвиток людини відбувається нерівномірно. Вікові періодизації, розроблені психологами, підтверджують дані семного аналізу, які свідчать, що вік людини сприймається як проміжок часу, який передбачає фізичний та якісний розвиток.

В українській та англійській мовах вік людини як онтологічне поняття має різний семантичний обсяг. Семний набір лексем *вік* та *age* не є еквівалентним за рахунок більш широкої структури в українській мові у порівнянні з англійською, в якій критерії виокремлення певних вікових періодів не імплікуються у лексемі *age*. Дані компонентного аналізу лексико-семантичної групи *люди певного віку* свідчать про наявність сем, притаманних англійській або українській мові відповідно. Виявлені розбіжності спонукають до висновків про те, що в українській та англійській мовах реалізуються різні стереотипні уявлення про вік людини, що потребує подальшого пояснення із залученням екстралінгвістичних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике: Учеб. пособие. / И.В. Арнольд. — М.: Высш. шк., 1991. — 140 с.
2. Крючкова Н.В. Концепты возраста: (На материале русского и французского языков. Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Н.В. Крючкова. – Саратов, 2003. – 252 с.
3. Литвиненко Ю.Ю. Концепт возраст в семантическом пространстве образа человека в русской языковой картине мира : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ю.Ю. Литвиненко. – Омск, 2006. – 256 с.
4. Малая медицинская энциклопедия. / [под ред. В.И. Покровского] – М.: Медицинская энциклопедия. 1991—96 гг.
5. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. / В.Н. Манакин. – К.: Знання, 2004. – 326с.

6. Яковлева Е.С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). / Е.С. Яковлева. – М.: Гнозис, 1997. — 344 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. / С. Караванський – К.: Українська книга, 2000. – 480с.

7. Словник української мови: в 11 томах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>

8. Словник української мови. Томи 1 – 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS/>

9. Dictionary of synonyms. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://synonyms.memodata.com>

10. MacMillan Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.macmillandictionary.com>

11. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com>

УДК 314.15:81'374

Велилаєва Л.Р.

(Республіка Крим, Симферополь)

ЛІНГВОКОНЦЕПТИ «ЕМІГРАЦІЯ», «РОДИНА» І «ЧУЖБИНА»: АНАЛІЗ І ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (на матеріалі словарей різного типу)

У статті розглянуті лінгвоконцепти «еміграція», «батьківщина» та «чужина» у словниках різних типів російською, українською та англійською мовами; введено контрастивний етимологічний аналіз; виявлені ядерні та периферійні складові, сформульовані інтегральні та диференційні семантичні складові зазначених лінгвоконцептів. Основна методика дослідження – тезаурусна.

Ключові слова: еміграція, батьківщина, чужина, лінгвоконцепт.

В статье рассмотрены лингвоконцепты «эмиграция», «Родина» и «чужбина» в словарях разных типов на русском, украинском и английском языках; проведен контрастивный этимологический анализ; определены ядерные и периферийные составляющие, сформулированы интегральные и дифференциальные семантические составляющие обозначенных лингвоконцептов. Основная методика исследования – тезаурусная.

Ключевые слов: эмиграция, Родина, чужбина, лингвоконцепт.

The paper deals with linguoconcepts «emigration», «motherland» and «foreign land» and their interpretation in different types of vocabularies in Russian, Ukrainian and English languages; contrastive etymological analysis is carried out; nuclear and periphery constituents